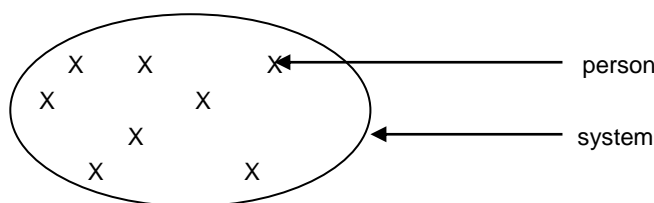

Klip fra min notesbog ...

Introduktion til begreber fra systemisk teori og kommunikation

Da min uddannelses- og erfaringsbaggrund er forankret i den systemiske tænkemåde, bliver konsultationernes primære teoriinput og øvelsesmodeller hentet herfra. (se litteraturliste)

Man kan betragte en gruppe af to eller flere personer som et system. Personerne udgør således systemets elementer. Der opstår skiftende relationer mellem elementerne og deres egenskaber, og man kan sige at systemets elementer kommunikerer med hinanden.

Vores tilværelse består fortrinsvis af kommunikation. Et parforhold består overvejende af kommunikation. En konflikt består af kommunikation – eller måske nærmere af et fravær af kommunikation – og dog – Bateson (Ølgård, 1987) har engang sagt, at mennesket ikke kan ikke-kommunikere. Nogle jobs består næsten udelukkende i at føre samtaler og alle organisationer er bygget op omkring kommunikation. Ja, man kan sige at mennesker og systemer *er* kommunikation.

At samtænke kommunikation mellem mennesker og systemteori er forholdsvis nyt. Op gennem '50erne skete der således et markant skift – et opgør, et opbrud - inden for det psykoterapeutiske arbejde. Man inddrog kommunikationsteori i tænkningen omkring terapi. **Man flyttede fokus fra den individorienterede tænkning til det særegne ved de systemer som individet er en del af.**

Den første inspiration kom fra Bateson, Jackson, Haley og Weakland som omkring **1956** i Palo Alto, Californien, udforskede, hvordan kommunikation kan bidrage til at skabe vanskeligheder hos mennesker. De arbejdede med *dyaden* – dvs. det gensidige i relationen mellem to. De beskrev "en mors dobbelt- kommunikation som årsag til barnets forvirring" og at begge parter har indvirkning på hinanden, og begge kan blive ofre for den relation, som har udviklet sig.

Eksempel på dobbeltkommunikation:

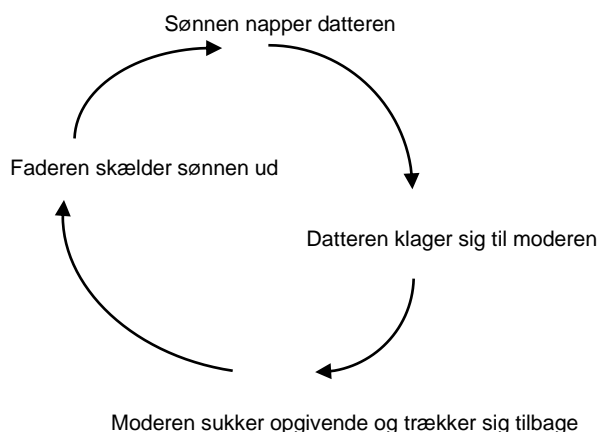
Søn: "Mor, du må holde op med at behandle mig som et barn!"

Mor: " Men du er jo mit barn."

Senere udviklede Bateson-gruppen teorien om at "al kommunikation har et *budskab* og et *metabudskab*" og at metabudskabet er *analogt*, det vil sige, det er et budskab om hvordan budskabet skal opfattes. F.eks. kan ansigtsudtrykket fortælle det egentlige budskab, som måske er et andet end det talte budskab. Metabudskabet er budskabet om budskabet.

De beskrev tillige hvordan relationen mellem to kan være forskelligt – *symmetrisk* eller *komplementært* – og at metabudskabets betydning har sammenhæng med den relationstype som de to parter har. Bateson-gruppen introducerer ideen om at to parter (eller flere) kan *punktuere* det som sker forskelligt – dvs. forklare årsag og sammenhæng forskelligt

Eksempel på punktuering af en kommunikationskæde, en sekvens med en opfattet begyndelse og slutning:

Hvordan forstår du kommunikationskæden?

- Klager datteren sig til moderen fordi broderen napper?
- Giver moderen op fordi datteren klager sig?
- Skælder faderen ud fordi moderen trækker sig tilbage?
- Napper sønnen sin søster fordi faderen skælder ud?

Eller? måske trækker moderen sig tilbage, fordi hun forventer, at der bliver ballade mellem de to børn og for at få faderen til at tage affære og gå ind i opdragelsen af børnene osv.

Eksemplet kan overføres til ethvert system (gruppe af mennesker) som kommunikerer.

Som følge af ovenstående opstod ideen om at: **problemer kan (op)løses ved at mennesker lærer at lytte bedre og formulere sig klarere.**

Op gennem '60erne arbejdede Batesongruppen videre med ideerne og flyttede opmærksomheden videre fra dyaden ud i det samlede system. Begreberne *linearitet* og *cirkularitet* blev introduceret, hvor cirkularitet udtrykker påvirkningskæder som opstår i et system. (barnet påvirker far, som påvirker mor, som påvirker barnet igen) eller (sagsbehandler påvirker afdelingsleder, som påvirker chef, som påvirker sagsbehandler igen) I disse år opstod også ideerne om feedback processer (negative og positive) der har som formål at bevare ligevægten i et system, når systemet enten bliver påvirket udefra eller indefra.

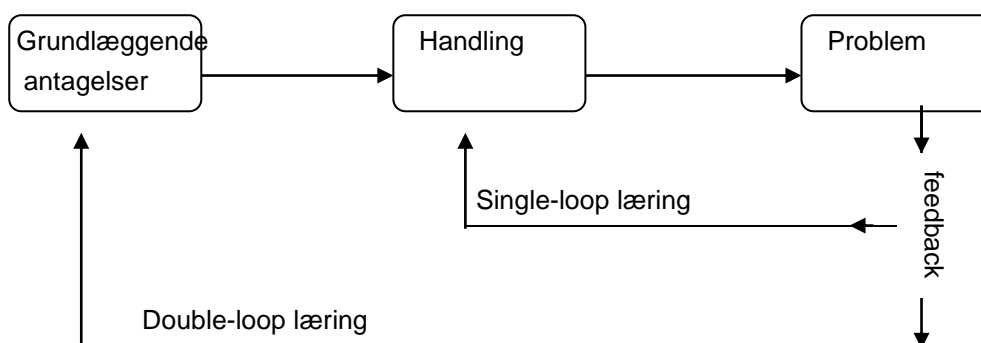
Definition af linearitet: en forståelse af årsagssammenhænge, hvor en begivenhed entydigt forårsager en anden. Årsag og virkning er klart adskilte.

Definition af cirkularitet: Systemer eller personer påvirker gensidigt hinanden på flere niveauer - samtidigt.

Man udviklede ideerne om: **at ændringsarbejdet med en familie (gruppe) som har udviklet en dysfunktionel kommunikation skal ske mere indirekte og gennem strategier (evt. ved hjælp af en konsulent)**

I '70erne udvidede man perspektivet til både at rumme en *forandring af første orden* og en *forandring af anden orden*. Med forandringen af første orden mener man at en forandring skabes gennem en direkte påvirkning. F.eks. faderen siger til drengen at han skal læse sine lektier hver dag. Hvis det fører til det ønskede resultat, er der tale om en forandring af første orden. Hvis det ikke fører til det ønskede resultat griber faderen måske til at forstærke kravet – *gøre mere af det samme* – og drengens "svar" er måske, at der han læser mindre end før, idet han udsættes for stress. Faderen forstærker sit krav over for drengen yderligere, idet han tror det kan løse problemet, men i stedet bliver det netop den *løsning som er problemet*. For at bringe ændring i det fastlåste system kræves nu en forandring af anden orden (en ændring på et højere logisk niveau) og "konsulenten" påvirker de grundantagelser, som faderen har om hvordan drengen kommer til at læse lektier.

Jeg vil tillade mig at samtænke begreberne - forandring af første orden/forandring af anden orden - med Argyris og Schöns (1996) model for - single og double loop-learning – fordi den giver en meget enkel illustration af dette meget komplekse

Man taler om single-loop læring, som den læring der opstår, når man lærer af sine fejl og erfaringer. Man lærer af den feedback "et problem" sender tilbage til den handling, der ledte frem til problemet. Man bliver bedre til at løse sine opgaver ud fra de værdier og ideer man allerede har.

Double-loop læring betyder, at vi bruger feedbacken til at gen-overveje de grundlæggende værdier og antagelser ved den valgte fremgangsmåde og kommunikation. "Vil det være mere hensigtsmæssigt for medarbejderens opgaveløsning at lederen går ind i en forhandling med ham om f.eks. at ændre dagens program"?

Forskellige systemiske skoler har udviklet forskellige metoder til udvikling af denne forandring af anden orden. Fælles for skolerne er at de retter opmærksomheden mod interaktionsmønstre i systemet frem for indholdet i kommunikationen. De lægger vægt på nutid frem for fortid. De er optaget af at afvigelser er en konsekvens af systemet frem for at det drejer sig om afvigelser i intrapsykisk forstand hos den enkelte.

I løbet af '80erne udviklede der sig en debat, hvor man problematiserede observatørens rolle – eller familiebehandlernes rolle – idet man sagde at familiebehandleren kun kan beskrive det han ser ud fra sin egen opfattelse af virkeligheden. Begrebet **konstruktivisme** blev introduceret. Biologen Maturana (1987) fik betydning for den videre udvikling af systemisk familiebehandling. Han slog fast at et system (f.eks. et familiesystem) konstruerer sin egen virkelighed ud fra sin egen struktur (fig. 1.), og det er umuligt at forudsige, hvordan det vil reagere på en påvirkning.

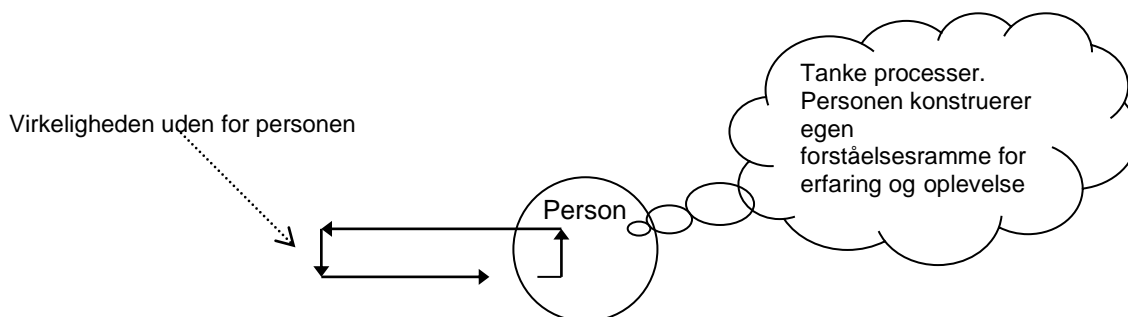

Fig. 1.

Ændringer kan kun ske ved at et system kobler sig sammen med et andet system. F.eks, et familiesystem og et therapistsystem. Hermed introducerede han begrebet strukturel kobling. Maturanas ideer kan overføres til kommunikation i og mellem alle typer af menneskerelaterede systemer (fig. 2).

Man udviklede ideerne om at: **Konsulenten (familiebehandleren) skal koble sig forsigtigt og søgende til klientsystemet, og indtage en spørgende, nysgerrig og undersøgende position. Konsulenten skal introducere klientsystemet til konstruktive ideer med det formål at udvide klientens egen virkelighedsforståelse.**

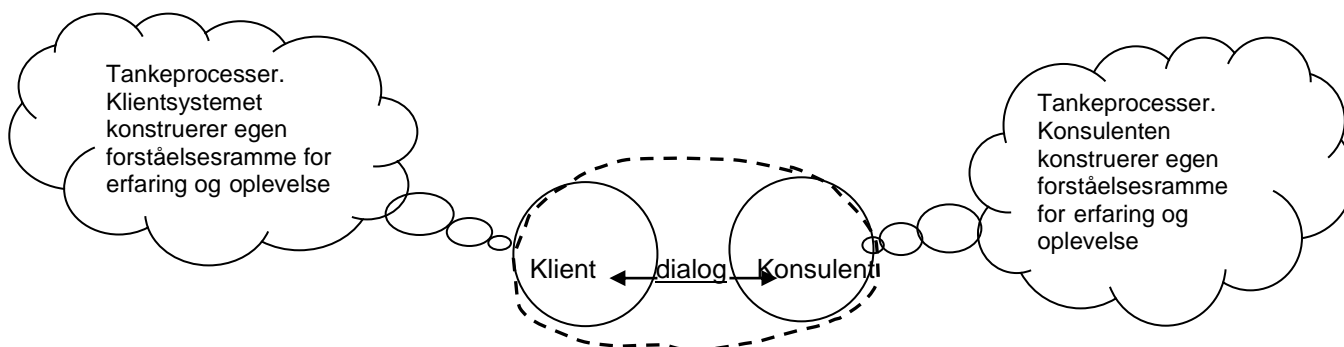

Fig. 2.

Sammenkobling af to systemer

Op gennem '90erne introducerer nordmanden Tom Andersen (1996) ideen om at udnytte den forskel der er mellem de to sammenkoblede systemer (klientsystem og konsulentsystem). Ud fra ideen om at hvert system konstruerer sin egen forståelse af virkeligheden lader han de to systemer få indblik i hvordan de hver især opfatter det som sker. Det foregår rent praktisk gennem hans ide med det reflekterende team. Han lader således henholdsvis konsulentteamet lytte til klientsystemets samtale og lader klienten lytte til konsulentens refleksioner.

Steve de Shazer (1991) udfordrer ideen om at rette opmærksomheden på problemerne i systemet (problemerne som ud fra den konstruktivistiske ide blot er en konstruktion) Han mener at for megen fokus på problemet bidrager til at fastholde problemet som problem. Hans ide er at rette opmærksomheden på løsninger og på undtagelser fra problemet og på klientens ønsker om hvordan forholdene er når problemet er løst.

Galvestongruppen i Texas (1988) bygger også videre på ideen om *det systemskabte problem* og drejer opfattelsen til i stedet at sige *det problemorganiserende system*. Ideen er at rette opmærksomheden på at livsproblemer er noget der konstrueres i mødet mellem de mennesker som mener at der er tale om et problem. På den måde inddrager Galvestongruppen andre end klientsystemet men også dens omverden (kolleger, samarbejdspartnere, eksperter osv.). Gruppen er også optaget af hvordan dialogen, samtalen og sproget udvikles mellem konsulent og klientsystem. Gruppen udtrykker det som med-skaben gennem sprog. (Co-creation through language).

Kommunikation kan opfattes som envejs påvirkning, og kommunikation kan opfattes som samskabning. Jeg mener at dialogbaseret kommunikation handler om et ligeværdigt samarbejde mellem to parter (to systemer) frem mod en fælles forståelse. Eventuelt også en forhandling om ønsket forandring og udvikling. Udviklingen af det samskabende fører videre til at omtale K. Gergen (1997) hvis ideer kaldes **socialkonstruktionisme**. Han fremhæver sproget som bestemmende for alt det vi ved om os selv og hinanden. Han retter opmærksomheden mod ord og sætninger, som går igen i et klientsystems problembeskrivelse og søger at udvikle forståelsen af hvad det indebærer, f.eks. kan det at sige "vi er altid forsinket" dominere det indre rum og fortrænge erfaring om mere positive stemninger.

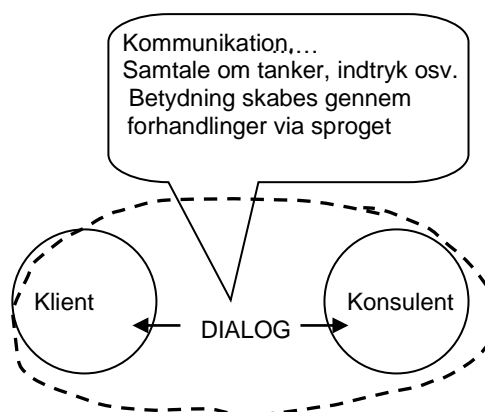

Fig. 3

Skærpes den sproglige bevidsthed kan socialkonstruksionismen indebærer, at der igen kan være plads til kreative opgaver, som nu kan introduceres mere søgende og som ideer til fælles udforskning. Vi kan tale om et **både og** – altså både at påvirke og samskabe.

.....

To centrale begreber som er nævnt i denne note er:

Konstruktivisme: *fig. 1 og fig. 2*

Socialkonstruktionisme: *fig. 3*

Ved vores møde talte vi også om **Social konstruktivisme**.

... Derfor kommer her en kort note mere, som er klippet fra en anden af mine notesbøger ... ..

... .. Teksten er forsøgt formuleret ind i et socialkonstruktivistisk og et socialkonstruktionistisk videnssyn. Fælles for de to opfattelser af viden er, at de afviser, at den individuelle bevidsthed kan genspejle en uafhængig verden, og at der således findes én sand og målbar viden uafhængig af konteksten. Det betyder samtidig at en beskrivelse af kultur ikke er entydigt og afgrænset, men fortolket og meningssøgende.

Ser vi isoleret på begrebet **konstruktivisme** er forståelsen den, at mennesket ikke kan begribe verden "som den er", men må konstruere sin egen viden om verden ud fra erfaring og erkendelse. Mennesket står alene med sin særlige version af verden "som den er".

Den **social konstruktivisme** har til gengæld en dualistisk opfattelse af konstruktionen af viden. Konstruktion af viden foregår som en indre mental proces hos det enkelte menneske, og som en social proces i sproget og som en kulturel fortolkningsproces. Den sociale konstruktivisme har således fokus på det sociale grundlag for og de kulturelle forudsætninger for det mentale liv: Menneskets mening og forståelse konstrueres ved at reflektere sig selv (i egen psyke) sammen med at forholde sig sprogliggørende til de andre (samtalen) og med samhandlen med de andre (fællesskabet).

Socialkonstruktionismen afviser den sociale konstruktivismes dualistiske og selvreflekterende syn. Man taler ikke om viden som produkt af den sociale konstruktivisme, men at viden udelukkende viser sig som sprog og handling mellem mennesker. Mennesket lever i en tilstand af permanent konstruktion og rekonstruktion. Man inviteres hele tiden af andre til at forhandle sig frem til nye måder at betragte og opleve virkeligheden på. At tro på "selvets centrum" er ikke længere holdbart.

Der findes dog et levende diskuterende miljø¹, som favner både socialkonstruktivister og socialkonstruktionister, idet en kritik og problematisering af traditionel behavioristisk, kognitiv og empiristisk teori om viden og om tilegnelse af viden forbinder miljøerne.

---

¹ I Dansk Pædagogisk Tidsskrift slår Mogens Hansen til lyd for en pragmatisk tilgang til forskellene på socialkonstruktivisme og socialkonstruktionisme: *De to teoretiske positioner bør for alle andre end fundamentalister sammentænkes og holdes tæt sammen, så individualitet, socialitet og dialog følges pænt ad i den pædagogiske grundlagstænkning* (Mogens Hansen, 2001, pp 47-48.).

Litteraturliste

Andersen, Tom (1994): *Refleksterende processer. Samtaler og samtaler om samtalerne*, København, Dansk Psykologisk Forlag.

Argyris, C & D. Schön (1996): *Organizational Learning II. Theory, Method, and Practice*. Reading MA: Addison-Wesley Publishing Company

Cooperrider, P (1991): "Finding a Path with Heart", *Research on Organizational Change and development*, Vol 5. JAI Press.

Gergen, Kenneth (1997): *Virkelighed og Relationer*, København, Dansk Psykologisk Forlag.

de Shazer, S (1991): *Putting difference to work*, New York, Norton

Tom, Karl (1988): "Interventive Interviewing: Part III. Intending to Ask Circular, Strategic, or Reflexive Questions?" *Family Process*, 27. årgang.s. 1-15,

Maturana, H. & F. Varela (1987): *Kundskabens Træ*. Århus. ASK

Ølgaard, Bent (1987): *Kommunikation og økomentale systemer – ifølge Gregory Bateson*". København. Ask Forlag